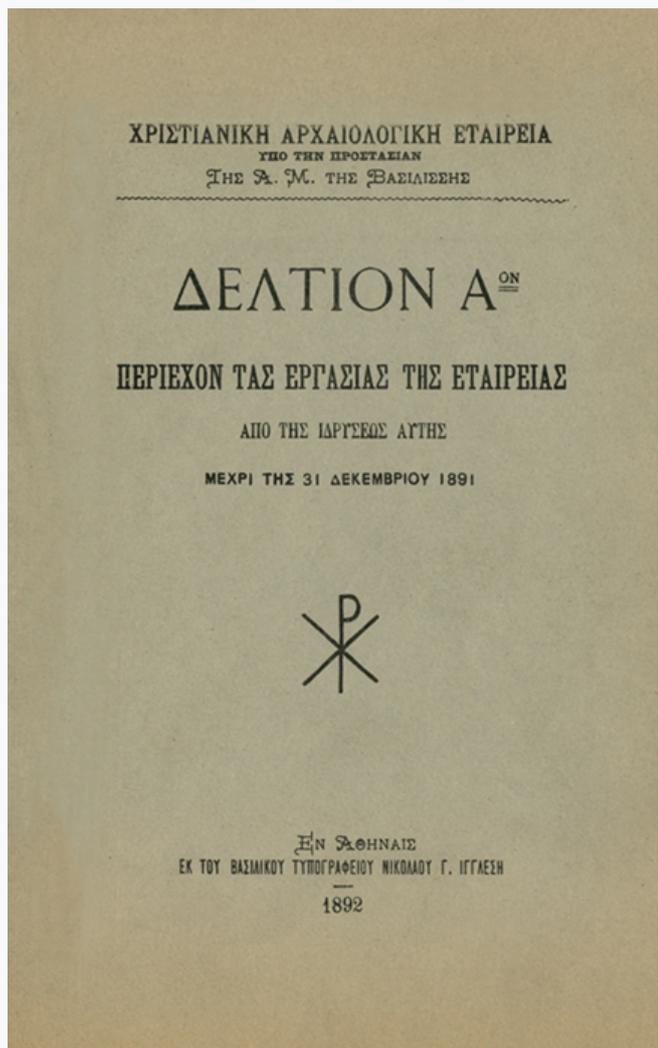

Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας

Τόμ. 1 (1892)

Δελτίον ΧΑΕ 1 (1884-1891), Περίοδος Α'

Ιστορία της ιδρύσεως, καταστάσεως και των σπουδαιότερων αντικειμένων του Χριστιανικού Μουσείου από του 1884-1890

Γεώργιος ΛΑΜΠΑΚΗΣ

doi: [10.12681/dchae.1496](https://doi.org/10.12681/dchae.1496)

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΛΑΜΠΑΚΗΣ Γ. (1892). Ιστορία της ιδρύσεως, καταστάσεως και των σπουδαιότερων αντικειμένων του Χριστιανικού Μουσείου από του 1884-1890. *Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας*, 1, 56-71.
<https://doi.org/10.12681/dchae.1496>

ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΗΣ ΧΡΗΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Ιστορία της ιδρύσεως, καταστάσεως και των
σπουδαιότερων αντικειμένων του Χριστιανικού
Μουσείου από του 1884-1890

Γεώργιος ΛΑΜΠΑΚΗΣ

Δελτίον ΧΑΕ 1 (1884-1891), Περίοδος Α' • Σελ. 56-71

ΑΘΗΝΑ 1892

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΗΣ ΙΔΡΥΣΕΩΣ, ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΕΡΩΝ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΩΝ

ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ

ΑΠΟ ΤΟΥ 1884-90

ΥΠΟ ΤΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ

ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟΥ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ

Γ. ΔΑΜΠΙΑΚΗ

Σεβασμώτατε Μητροπολίτα και λοιποί παρόντες.

Μετά την έκθεσιν του Κυρίου Προέδρου υπολείπεται ἡμῖν ὅπως ἀναφέρωμεν γενικά τινα περὶ τῆς ἰδρύσεως, καταστάσεως καὶ τῶν σπουδαιότερων ἀντικειμένων τοῦ ὑπὸ τὴν ἡμετέραν Διεύθυνσιν χριστιανικοῦ ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου, καὶ

Α. Ἑργῶνες περὶ τῆς ἰδρύσεως τούτου.

Κύριοι,

Χωρὶς νὰ μοὶ ἀποδοθῇ ἐγωῖστικῆ τις διάθεσις, ἐπιτρέψατέ μοι νὰ εἶπω ὑμῖν ὅτι ἀπὸ παιδῶν, ἕνεκα συνεχοῦς τρυφερᾶς διδασκαλίας Σεπτῆς Μητρός, περὶ τοῦ βίου, τῆς λατρείας καὶ τῶν φρικτῶν μαρτυριῶν τῶν πρωταγωνιστῶν τῆς ἀγίας ἡμῶν πίστεως, τῶν ἐπὶ ἐσχάτῃ προδοσίᾳ ἐνώπιον Βασιλέων καὶ Ἑγεμόνων ἀγομένων, καὶ οἰκτρῶς ὡς ἐνόχων βασανιζομένων καὶ θανατουμένων, ἔζων, ζῶ, καὶ ἀναπνέω ἐκ μόνης ταύτης τῆς ἀγίας ἀτμοσφαιράς τῶν ἀρχαίων Χριστιανῶν ζωογονούμενος.

Ἄλλως μὴ λησμονῶμεν, Κύριοι, ὅτι ἡ αὐτὴ πίστις τῶν ἀρχαίων χριστιανῶν πρέπει καὶ σήμερον νὰ ἐμπνέῃ καὶ ἐνισχύῃ ἡμᾶς καθόσον «**ΙΗΣΟΥΣ** χθὲς καὶ σήμερον, ὁ **ΑΥΤΟΣ** καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας».

Διὰ τοῦτο, καὶ ἡ ἴδρυσις χριστιανικοῦ Μουσείου καὶ ἡ ἐν αὐτῷ διάσωσις τῶν ἱερῶν κειμηλίων τῆς ἁγίας ἡμῶν Ἐκκλησίας ἦν τὰ συνεχῆς τοῦ βίου ἡμῶν ὄνειρον. καὶ ὁ ἰδεώδης σκοπὸς δι' ὃν ζῶμεν καὶ ὑπάρχομεν.

Ἐνεκα τούτου, μετὰ τὴν ἐκ Γερμανίας ἐπιστροφὴν ἡμῶν, κατὰ Αὐγουστον τοῦ 1883, ἔνθα μετὰ ἀπεριγράπτου ἀφοσιώσεως ἀποκλειστικῶς περὶ τὸν εἰδικὸν κλάδον τῆς χριστιανικῆς ἀρχαιολογίας ἠσχολήθημεν, ἐκ παντὸς τρόπου ἐζητοῦμεν τὴν ἴδρυσιν τοιοῦτου Μουσείου, τοιοῦτον ἐπιστημονικὸν σκοπὸν διὰ τε τὸν θρησκευτικὸν βίον τοῦ ἔθνους ἡμῶν, διὰ τὴν Ἐκκλησίαν αὐτὴν καὶ διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς τέχνης ἔχοντος.

Ἄλλ' εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἐνοήσαμεν οἷον φρικτὸν ἀγῶνα ἀνελάθομεν, οἷον φρικτὸν Σταυρὸν τοῦ Γολγοθᾶ ἤραμεν, καὶ εἰς οἷον πολυδαίδαλον λαβύρινθον μικρὸν καὶ κατ' ὀλίγον εἰσήλθομεν ἐν τόπῳ, ἐν ᾧ τὰ πάντα, καὶ τὰ ἀθώοτατα ταῦτα τῆς ἐπιστήμης ἀνθύλλια, ἐξαρτῶντι ἐκ τοῦ πνιγροῦ τῆς πολιτικῆς ἀτμοσφαιρᾶς ἀνέμου !!!

Ναὶ Κύριοι, δὲν περιγράφονται τὰ δεινὰ ὅσα ὑπέστημεν, τὴν διάσωσιν τῶν ἱερῶν τούτων κειμηλίων τῆς ἁγίας ἡμῶν Ἐκκλησίας ζητοῦντες. Μάτην ἐδεικνυμεν τοῖς ἀρμοδίοις τὴν ἀξίαν τῶν ἀντικειμένων τούτων, μάτην παρεκαλοῦμεν ὅπως οὗτοι, φειδόμενοι τῶν ὀλίγων ἐναπολειφθέντων μνημείων τῆς χριστιανικῆς τέχνης, μερὴ μνήσωσιν ὑπὲρ αὐτῶν, μάτην διὰ μακρῶν ἄρθρων ἐν ἐφημερίσι καὶ περιοδικοῖς¹ κατεδείκνυμεν τὴν ἀξίαν τούτων, μάτην ὡς γαλῆ τοὺς γαλιδεῖς αὐτῆς, τὰς διαφόρους ἡμῶν μελέτας καὶ διατριβὰς πρὸς τοὺς τότε ἰσχύοντας περιεφέρομεν, ζητοῦντες νὰ ὑποδείξωμεν, νὰ καταδείξωμεν, νὰ πείσωμεν εἰ δυνατόν, ὅτι ἀξίζει τὸν κόπον νὰ δοθῇ μικρὰ τις προσοχὴ καὶ εἰς τὰς ὅλως ἐγκαταλελειμμένας χριστιανικὰς ἀρχαιότητας, καὶ νὰ ὀρισθῇ μικρὸν τι ποσὸν πρὸς διάσωσιν τῶν χριστιανικῶν ἐρείπιων, μεθ' ὧν ἅπας ὁ ἐθνικὸς ἡμῶν

1. «Κατάστασις τῶν παρ' ἡμῖν χριστιανικῶν ἀρχαιοτήτων». «Αἰὼν» 30 Σεπτεμβρίου 1883. «Ἐσπερος» 1882 ἀριθ. 32. 37. «Ἐστία» 25 Δεκεμβρίου, 8 Ἰανουαρίου 1888. «Αἰὼν» 22 Μαρτίου 1885. «Χρόνος Ἀθηνῶν» 18 Δεκεμβρίου 1885. «Σωτὴρ» τόμ. Γ'. «Ἑβδομάς» τόμ. Α'. Β'. Γ'. καὶ πολλαχοῦ ἀλλαχοῦ.

βίος συνδέεται, ἀποῦ ἐκἀτομύβια ὄλα δαπανῶνται διὰ τὴν ἀνεύρεσιν ἐνὸς ὄνουχος τῆς Ἀφροδίτης, ἢ ἐνὸς ποδὸς Σατύρου ἢ Βάκχου, μάτην ὁ Πρύτανις τῶν Ἑλληνικῶν γραμμᾶτων σοφὸς Ἐρακλεῖς, τὸν διακατέχοντά με ζῆλον βλέπων, με παρῶτρυνεν ἐν Βερολίῳ, ὅπως ὡς τάχιστα κατέλθω εἰς τὴν πεφιλημένην ἡμῶν πατρίδα καὶ ἄρξωμαι τῆς ἀντιγραφῆς, περιγραφῆς καὶ διασώσεως τῶν ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν ἀφανιζομένων μνημείων τῆς χριστιανικῆς τέχνης, μάτην ὁ αὐτὸς ἐνθέρμως τῷ τότε ὑπουργῷ τῆς Παιδείας Δ. Βουλπιώτῃ ἔγραφε, καὶ ἱστορικῶς τὴν ἀξίαν τῶν ἀντικειμένων τούτων συνιστα, **ματην, μάτην τὰ πάντα μάτην!**

Θεοὶ καὶ δαίμονες εἶχον ὁμῶσει τὴν ἐξόντωσιν παντὸς ὃ, τι ἐλέγετο ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΑΡΧΑΙΟΤΗΣ.

Διὰ τοῦτο, βλέπων ὅτι εἰς οὐδὲν πρακτικὸν ἀποτέλεσμα ὑπὲρ τούτων ἠδυνάμην νὰ ἔλθω, ὡς ἄλλος Ἱερεμίας ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῶν χριστιανικῶν ναῶν καθήμενος, κυριολεκτικῶς πικρῶς ἐθρήνου τὴν φρικαλέαν τούτων καταστροφὴν καὶ ἐρήμωσιν.

Ἐνθυμοῦμαι, Κύριοι, Μεγάλην τινα Παρασκευὴν τοῦ 1884 νομίζω, ἡμέραν καθ' ἣν οἱ πιστοὶ ἐν τοῖς ναοῖς κηδεύουσι τὸ Ἄχραντον τοῦ Ἰησοῦ Σῶμα, ἐγὼ δὲ ὄλης τῆς ἡμέρας ἐκείνης, καθήμενος ἐν μέσῳ τῶν χριστιανικῶν ἐρειπίων τοῦ ὄρου ἐκείνου, βαρυπενθῶς ἐκήδευον τὰς χριστιανικὰς τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος ἀρχαιότητας, διότι γνωρίζετε, Κύριοι, ὅτι τὸ ὡραῖον τοῦτο τοῦ γηραιοῦ Ἰμμηττοῦ ὄρου εἶναι κατεσπαρμένον ὑπὸ πληθῆος τοιούτων πολυτίμων μνημείων τῆς χριστιανικῆς τέχνης: ἐκεῖ ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Κυνηγός, ὁ κατ' εὐθὺ ἐπὶ τοῦ ἄξονος τοῦ Παρθενῶνος διερχόμενος, ἐκεῖ ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ θεολόγος, ἢ Μονὴ Καισαριανῆς, τὸ μετόχιον ταύτης, τὰ περὶ ταύτην ἐρημοκκλησία τοῦ ἀγιάσματος, τῶν Ταξιαρχῶν καὶ τοῦ ἀγίου Μάρκου, ἢ Ζωοδόχος Πηγῆ, ἢ Μονὴ τοῦ Κουταλέα καὶ ἢ τοῦ Καρέως, ἐν ἣ ἢ ἐπιτύμβιος ἐπιγραφὴ Νεικαγόρης τῆς Διακονίσσης¹. Οὐδόλω δὲ ὑπερβάλλω ἐν

1. Περὶ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης χιλιάκις ἐγράψαμεν καὶ προῦκαλέσαμεν τὴν προσοχὴν τῶν ἀρμοδίων: ἤδη ἢ μὲν ἐπιτύμβιος πλοῦς κατεθραύσθη εἰς πλῆθος τεμαχίων κατὰ χώραν καὶ νῦν εὐρισκομένη, ἢ δὲ Μονὴ ἀσπλάγχχνως κατεπετρῶθη ὑπὸ τῶν ἐκσφενδονιζομένων λατυπῶν τῶν περίεξ λατομείων, τίτι μελήσει;

λόγοις ὅτι δὲν ἔδιδον ὕπνον τοῖς βλεφάροις μοι, οὐδὲ τοῖς κροτάφοις μου νυσταγμόν· αἰωνίως περὶ τῆς διασώσεως τῶν χριστιανικῶν ἀρχαιοτήτων σκεπτόμενος, καὶ ἂν δὲ ἐκοιμώμην καθ' ὕπνον ἔλυον πολλακίς ἀρχιτεκτονικὰ τῆς χριστιανικῆς τέχνης προβλήματα, βλέπων μαῖστορας ἐπὶ τῶν ναῶν κτιζοντας καὶ τὰς ὀρθομαρμαρώσεις τούτων ἱστῶντας¹.

Οὕτως, ἐνῶ οἱ μὲν Κυβερνῶντες οὐχὶ ἀγρόν, ἀλλ' **ἀγροὺς μετὰ βοῶν** ἠγόραζον, οἱ δὲ ἰδιῶται ἐξενίζοντο ἐπὶ τῇ καινῇ, οὕτως εἰπεῖν, διδασχὴ ταύτῃ τῶν χριστιανικῶν ἀρχαιοτήτων, ὀλίγοι τινες πονοῦντες, τῇ 23 Δεκεμβρίου 1884 προέβημεν εἰς τὴν ἰδρυσιν τῆς χριστιανικῆς ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, ὅτε καὶ ἀνετέθη ἡμῖν ἡ Διεύθυνσις τοῦ τότε ἐν νῶ μόνον ὑπάρχοντος Μουσείου τούτου τῆς χριστιανικῆς ἀρχαιολογίας καὶ τέχνης². Εὐθύς δὲ τότε, αἱ ὑπ' ἀριθμ. 1—6 δωρεαὶ τοῦ Προέδρου κ. Βαρούχσ, αἱ ὑπ' ἀριθμ. 7—30 ἡμέτεραι δωρεαί, αἱ ὑπ' ἀριθ. 31—32 δωρεαὶ τοῦ συμβούλου κ. Γ. Βρούτου, ἡ ὑπ' ἀριθ. 33 δωρεὰ τοῦ συμβούλου κ. Γ. Ζέζου, ἡ ὑπ' ἀριθ. 34 δωρεὰ τοῦ ταμίου κ. Τ. Βισβίζη, τὰ ἐν τῷ κώδικι ὑπ' ἀριθ. 35 σημειούμενα πενήτηκοντα διαφόρου ἐποχῆς χάλκινα Βυζ. νομίσματα τοῦ ἀοιδίμου Διευθυντοῦ τοῦ Β. Ναυστάθμου Α. Μικούλη, τὰ ὑπ' ἀριθ. 36 διακόσια πενήτηκοντα ὡσαύτως διαφόρου ἐποχῆς χάλκινα Βυζ. νομίσματα τοῦ Ἰ. Σακκελιῶνος, τὰ ὑπ' ἀριθ. 37 τριακόσια ὡσαύτως διαφόρου ἐποχῆς χάλκινα Βυζ. νομίσματα τοῦ Ἀρχιεπισκόπου τῶν Λατίνων κ. Ἰ. Μαραγκοῦ, ἡ ὑπ' ἀριθ. 38—39 δωρεὰ τοῦ ἡμετέρου θείου κ. Ἰ. Πλατῆ, αὐτὰ τὸ πρῶτον, καὶ αἱ μετὰ μικρὸν ὑπ' ἀρ. 40—127 ἐπακολουθήσασαι δωρεαὶ τῶν ὀσιωτάτων πατέρων, Παναρέτου Σκουζέ, Εὐγενίου Οἰκονόμου καὶ Διονυσίου Ῥήγα ἱερομονάχων τῆς παρὰ τὴν Λεβαδείαν Μονῆς τοῦ ὀσίου Λουκά, τῶν ἀδελφῶν Δρακοπούλων, τῆς Ἀγγελικῆς Πλατῆ, τοῦ κ. Δ. Γ.

1. Ἀληθῶς κατὰ σειρὰν μοὶ συνέβαινε τοῦτο καθ' ὕπνον ἐν τῇ περὶ τὴν Λεβαδείαν μονὴν τοῦ ὀσίου Λουκά, ὅτε κατὰ τὴν 1885 ἐμελέτων τὸ περίφημον τοῦτο χριστιανικὸν οἰκοδόμημα.

2. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ὑπὲρ τοῦ σκοποῦ τῆς ἡμετέρας Ἑταιρείας ἐγράψαμεν τὴν ἐν σελ. 11 δημοσιευομένην ἐγκύκλιον.

Καμπούρογλου, τοῦ πανοσιωτῆτος Ἡγουμένου τῆς ἐν Σαλαμῖνι Μονῆς τῆς Φανερωμένης κ. Μιχαὴλ Ζαχαρίου, τοῦ κ. Ν. Γ. Δισμάντη, Σπ. Αἰλία, Βασιλείου Θ. Βενιζέλου, Μαρίας Γερασιμίδου. τῆς ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει πολυκλαύστου δεσποινίδος Ἀννέτας Θ. Νικολαΐδου, τοῦ σεβ. καθηγητοῦ ἡμῶν κ. Θεοδοσίου Βενιζέλου, τοῦ κ. Στεφάνου Σάββα Νικολαΐδου, καὶ τοῦ Rev. ἄγγλου ἱερέως κ. Joseph Hirst, ἤτοι ἐν συνολῇ αἱ ἐν τῷ κώδικι ὑπ' ἀριθμ. 1—127 καταγραφεῖσαι δωρεαί, καὶ ἐν τῇ ἐφημερίδι ὁ «Αἰὼν» τῆς 4 Ἀπριλίου 1885 τὸ πρῶτον δημοσιευθεῖσαι, αὗται ἀπετέλεσαν τὸν πρῶτον πυρῆνα τῆς ἰδρύσεως τοῦ ἡμετέρου Μουσείου καὶ ἔδωκαν ὑπαρξίν εἰς τὸ τέως ἐν νῷ καὶ σχεδίῳ ὑπάρχον Μουσεῖον τοῦτο τῆς Χριστιανικῆς ἀρχαιολογίας καὶ τέχνης.

Ἐκτοτε, κατ' οἶκον ἡμεῖς καὶ ὁ κ. Πρόεδρος συνελέγομεν διάφορα ἀποτελλόμενα καὶ περισυλλεγόμενα ἀντικείμενα, μεχρισοῦ βραδύτερον ἐπιθυμοῦντες, ὅπως συντελέσωμεν εἰς τὴν γενίκευσιν καὶ διάδοσιν τοῦ σκοποῦ τῆς ἑταιρείας ἡμῶν τῷ 1886 ἀποφάσει τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου προέβημεν εἰς ἔκθεσιν τῶν μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ὑπ' ἀρ. 1—291 περισυλλεγέντων ἱερῶν κειμηλίων, τοῦ Ἀρχιτέκτονος καὶ Συμβούλου τῆς ἡμετέρας ἑταιρείας κ. Γ. Ζέζου εὐγενῶς ἐπὶ ἱκανοὺς μῆνας δωρεὰν παρασχόντος τὸ ἰσόγειον τῆς ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Φιλελλήνων (ἀριθ. 24) οἰκίας αὐτοῦ.

Τῆς ἐκθέσεως δὲ ταύτης διαρρύσεως τῇ 19 Μαρτίου 1886 ἡ Α. Μ. ἡ Σεπτῆ ἡμῶν Ἀνασσα, συνοδευομένη ὑπὸ τῆς Μεγάλης Κυρίας Ἑλένης Θεοχάρη, καὶ τοῦ τότε Γραμματέως, νῦν δὲ κλειδούχου Αὐτῆς καὶ Συμβούλου τῆς ἡμετέρας ἑταιρείας κ. Δ. Μεσσαλᾶ, ηὐδόκησεν ὅπως ἐπισκεφθῇ τὸ πρόχειρον οὕτως εἶπεῖν Μουσεῖον ἡμῶν ἐκεῖνο, ἀπὸ τῆς 11 ¹/₂ π. μ. — 1. μ. μ. παραμείνασα ἐν αὐτῷ, μετὰ μεγίστου θρησκευτικοῦ, ἱστορικοῦ καὶ ἐπιστημονικοῦ ἐνδιαφέροντος διερευνῶσα καὶ σπουδάζουσα τὰ μετὰ τοσοῦτων ἀγώνων περισυλλεγέμενα ἱερὰ ταῦτα τῆς ἐκκλησίας ἡμῶν κειμήλια.

Μετὰ τὸ πέρας τῆς ἐκθέσεως ἡμῶν ταύτης, πολλὰς ἐποιήσαμεθα τῇ Σεβ. Κυβερνήσει παραστάσεις καὶ παρακλήσεις, ὅπως παράσχῃ που ἡμῖν στέγην πρὸς ἐναπόθεσιν τῶν χριστιανικῶν κειμη-

λίων, ἀλλ' ἐστάθη ἀδύνατον ! Χριστιανικῆ ἀρχαιότης καὶ Κυβερνητικὴ προστασία ἦτο πρᾶγμα ἀντίθετον ! καὶ οὕτως ἐν κιβωτίοις ταῦτα πάντα κατακλεισθέντα καὶ καρφωθέντα ἐρρίφθησαν ἐν καθύγροις τισὶν ὑπογείοις ἰδιωτικῆ καὶ ταῦτα εὐσπλαγγχνῶς ἡμῖν παραχωρηθέντα.

Ἡμεῖς δὲ ὡς Ἐταιρεία ἄστεγοι καὶ φερέοικοι, πολλάκις ὤφθημεν ἀνά τὰς γωνίας τῶν πλατειῶν συνεδριάζοντες !

Οὕτω τὰ καθ' ἡμᾶς εἶχον, ὅτε τῇ 25 Ἰουλίου 1889 ὁ κ. Ἀριστείδης Παππούδωφ, ἐπὶ οἰωνοῖς ἀρίστοις, παμφηφεί ἐξελέγη Πρόεδρος τῆς ἡμετέρας Ἐταιρείας. Τῇ 19 Νοεμβρίου ἰδίου ἔτους ἡ Α. Μ. ἡ Αὐτοκράτειρα Φρειδερίκου παρεπιδημοῦσα ἐν Ἀθήναις διὰ τοὺς εὐτυχεῖς γάμους τῆς Α. Β. Υ. τοῦ Διαδόχου, ἠδύοκησε, συνοδευομένη ὑπὸ τῶν Κυριῶν τῆς τιμῆς Αὐτῆς, τοῦ Ἀντάρχου Αὐτῆς, καὶ τῆς Α. Ἐξοχ. τοῦ ἡμετέρου πολυμαθοῦς Πρεσβευτοῦ κ. Κλέωνος Ῥαγκληῶ, ὅπως ἐπισκεφθῆ ἡμᾶς κατ' οἶκον (ὁδὸς Χάρητος 15) χάριν μελέτης τῆς ἡμετέρας Χριστιανικῆς συλλογῆς, ἣν ἄπασαν εἶτα ἐδωρησάμεθα τῷ ὑπὸ τὴν ἡμετέραν διεύθυνσιν Χριστιανικῷ τούτῳ Μουσεῖῳ.

Ἡ Α. Μ. ἡ Αὐτοκράτειρα Φρειδερίκου ἐθαύμασε τὰ ἀντικείμενα ταῦτα καὶ ἰδίᾳ τὸ ὑπ' ἀριθ. 685 χρυσοκέντητον ἐπιτραχήλιον καὶ τὰς ὑπ' ἀριθ. 577—8 ἀσκητικὰς βάρβδους, μεγάλως δ' ἐλυπήθη διότι δὲν ἠδύνατο νὰ ἴδῃ καὶ τὰ ἐν κιβωτίοις κεκλεισμένα λοιπὰ τῆς χριστιανικῆς ἀρχαιότητος ἀντικείμενα.

Ἀναχωροῦσα δὲ ἐνθέρμως συνεχάρη καὶ ἐνεψύχωσιν ἡμᾶς ἐν τῷ καλῷ τούτῳ ἀγῶνι, ἰδιοχείρως τὸ ὄνομα Αὐτῆς εἰς ἀνάμνησιν τῆς Ὑψηλῆς ταύτης πρὸς ἡμᾶς ἐπισκέψεως προσυπογράψασα ἐν τῷ Βασιλικῷ λευκώματι, ὅπερ ἡ Α. Μ. ἡ Σεπτῇ ἡμῶν Ἀνασσα εὐμενῶς μετ' αὐτογράφου σελίδος ἄλλοτε ἡμῖν ἐδωρήσατο.

Ὀλίγῳ βραδύτερον, χάρις τῇ Α. Σ. τῷ Μητροπολίτῃ Ἀθηνῶν, ταῖς ἀόκνοις προσπαθείαις τοῦ συμβουλίου καὶ ἰδίᾳ τοῦ Προέδρου κ. Παππούδωφ, τὰ τέως ἄστεγα κειμήλια ταῦτα εὗρον ἀντάξιον στέγος, καὶ τὰ ἀδόξως ἐν ὑπογείοις κατερριμμένα ἐν τιμῇ καὶ δόξῃ ἀνυψώθησαν, διότι προτάσει τῆς Α. Σεβασμ. τοῦ Μητρο-

πολίτου Ἀθηνῶν καὶ Ἐπιτίμου τῆς Ἐταιρείας ἡμῶν Προέδρου, ἡ Ἱερὰ Σύνοδος συγκειμένη ἐκ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Μεσσηνίας Κυρίου Παναρέτου, τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ζακύνθου Κυρίου Διονυσίου, τοῦ Ἐπισκόπου Ναυπακτίας Κυρίου Δαυὶδ καὶ τοῦ Ἐπισκόπου Πάρου καὶ Νάξου Κυρίου Γρηγορίου, παρεχώρησεν ἡμῖν τὸ ἄνω τοῦτο πάτωμα τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, ὅπως ἐναποτίθενται τὰ σεβάσματα ταῦτα τῆς ἁγίας ἡμῶν Ἐκκλησίας κειμήλια καὶ χρησιμεύσῃ ὡς ἱερὰ ἀπαρχὴ τοῦ Μουσείου τῆς Χριστιανικῆς ἀρχαιολογίας καὶ τέχνης¹, ἐφ' ᾧ τῇ 4 Μαρτίου 1890 τῇ Σεβασμίᾳ ἡμέρᾳ τῆς Γ' Κυριακῆς τῆς Σταυροπροσκυνήσεως ἐνώπιον τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως, τῆς Α. Μ. τῆς Βασιλίσσης καὶ Σεπτῆς τῆς ἡμετέρας Ἐταιρείας Προστάτιδος, τῆς Α. Β. Υ. τοῦ Διαδόχου μετὰ τῆς Σεπτῆς Συζύγου Αὐτοῦ Σοφίας, συνοδευομένων ὑπὸ τῆς Κυρίας τῆς Τιμῆς Δεσποινίδος Χρυσούλας Ἀναργύρου καὶ τοῦ εὐγενεστάτου Κλειδούχου τῆς Α. Μ. τῆς Βασιλίσσης, κ. Δ. Μεσσαλᾶ, παρουσίας τῆς Ι. Συνόδου μετὰ τοῦ Βασιλικοῦ αὐτῆς Ἐπιτρόπου κ. Μαυρομιχάλη, παρόντος καὶ τοῦ Δημάρχου Ἀθηναίων κ. Τ. Φιλήμονος, ἐτελέσθησαν τὰ ἐπίσημα ἐγκαινία τῆς ἐν τῇ Ἱερᾷ Συνόδῳ ἐγκαθιδρύσεως τοῦ Χριστιανικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου, αὐτοῦ τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου τελέσαντος τὸν ἐπὶ τοῖς ἐγκαινίοις ἀγιασμόν, μεθ' ὃν ἐλέξαμεν τάδε.

«Αὕτη ἐστὶν ἡ νίκη ἡ νικήσασα
τὸν κόσμον, ἡ πίστις ἡμῶν.»

(Α'. Ἰωάν. ε'. 4).

Μεγαλειότατε Βασιλεῦ,

Μεγαλειοτάτη Προστάτις.

Σεπτῇ Ὁμήγυρις

«Ἐὰν πάντα τὰ λοιπὰ Μουσεῖα περισυλλέγωσιν ἀντικείμενα ἀφορῶντα εἰς τὴν ἱστορίαν καὶ τέχνην, τὸ Μουσεῖον τοῦτο, ὅπερ μετὰ ἐπτὰ ἐτῶν ἀγῶνας, τῇ ἐνεργείᾳ ἀνδρῶν ζηλωτῶν, ἐγκρίσει δὲ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, κατὰ τὴν σεβά-

1. Βραδύτερον ἡ Ἱερὰ Σύνοδος ἐξέδωκε τὴν ὑπ' ἀριθ. 159 ἐγκύκλιον αὐτῆς, ἣν ἐπληκούθησεν ἡ ὑπ' ἀριθ. 10,734 ἐγκύκλιος τοῦ Ὑπουργείου. Ἀμφότερα τὰ ἔγγραφα ταῦτα ἰδὲ ἐν τῷ οἰκείῳ χώρῳ.

σμιον ταύτην ἡμέραν τῆς Κυριακῆς τῆς Σταυροπροσκυνήσεως, διὰ τῶν εὐλογιῶν τῆς ἀγίας ἡμῶν Ἐκκλησίας καὶ τῆς Ὑψηλῆς Βασιλικῆς παρουσίας τῶν Ὑμετέρων Μεγαλειότητων, οὕτω σεμνῶς ἐγκαθίσταται. τὸ Μουσεῖον λέγομεν τοῦτο περισυλλέγει καὶ διαφυλάσσει αὐτὰ τὰ ἀγιώτατα τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν κειμήλια, ὅσων τέως ὁ χρόνος ἐφείσθη, καὶ ὅσα τῶν πολλαχῶς βαρβάρων τὰς χεῖρας διέφυγον καὶ διαφεύγουσιν.

Φοβούμενος δέ, μὴ θέλων ὅπως ἐξάρω τὴν ἐπιστημονικὴν ἀξίαν αὐτῶν καὶ σπουδαιότητα ὑποβιάσω τὸναντίον αὐτῆν, ἀφίνω αὐτὰ ταῦτα τὰ σεπτὰ ἀντικείμενα, τοὺς ἀψευδεῖς τούτους μάρτυρας τῆς εὐσεβείας τῶν ἀρχαίων Χριστιανῶν, ὅπως πολλῶ ἐμοῦ εὐγλωττότερον ὑπὲρ ἑαυτῶν λαλήσωσιν.

Ὁ Ὑψιστος, Μεγαλειοτάτη, ἄς εὐλογήσῃ τὸ ἔργον, ὅπερ ὑπὸ τὴν Ὑμετέραν ὑψηλὴν προστασίαν ἢ καθ' ἡμᾶς Χριστιανικὴ Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία ἀνέλαβεν, αἱ δὲ ἐπερχόμεναι γενεαί, ὑπὲρ ὧν ὡσαύτως καὶ κυρίως ἐργαζόμεθα, μετ' ἐπιεικείας ἄς συγχωρήσωσι τὰς ἐλλείψεις ἡμῶν».

Τὴν μετὰ τοσοῦτους ἀγῶνας καὶ κόπους πραγμάτωσιν τοῦ διακαοῦς ἡμῶν πόθου, τοσοῦτον εὐτυχὲς γεγονός ἐθεωρήσαμεν, ὥστε τὰ ἱερὰ ἄνθη τῆς σεπτῆς ταύτης ἡμέρας, τῆς Σταυροπροσκυνήσεως, ἅτινα ἐκ τῆς Ἀνακτορικῆς Ἐκκλησίας εἶχομεν λάβει, τὸ ὕδωρ τοῦ εὐλαβῶς ἐν τῷ Μουσεῖῳ ἐκτελεσθέντος ἀγιασμοῦ, καὶ τὰ κηρία τῆς ἱερᾶς ταύτης τελετῆς, πρὸς αἰώνιαν τοῦ γεγονότος μνήμην μεταξὺ τῶν ἱερῶν κειμηλίων τοῦ ἡμετέρου Μουσείου, ὑπ' ἀρ. 1393, 1394, 1395 διεφυλάξαμεν, ἡμεῖς δὲ τὸ «Νῦν ἀπολύεις» δι' ἡμᾶς εἶπομεν.

Τοσαῦτα ἔτη ἔπρεπε νὰ παρέλθωσιν, Κύριοι, τοσοῦτοι κόποι ἔπρεπε νὰ καταβληθῶσιν καὶ τοσοῦτοι ἀγῶνες, ὅπως ἐννοηθῇ τέλος πάντων ὅτι τὰ πράγματα ταῦτα ἔχουσι ποῖαν τινα ἀξίαν.

Ναί, Κύριοι, αἱ μεγάλαι ἰδέαι, καὶ ἰδίως αἱ εἰς νέον Κράτος εἰπερχόμεναι πρῶται ἰδέαι ἀπαιτοῦσι θύματα, καὶ τοιοῦτον θῆμα, ἐπὶ τοσαῦτα ἔτη, ὁμολογῶ ὅτι ἐγινόμην ἐγώ.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν ἀγῶνων καὶ κόπων πρὸς ἴδρυσιν τοῦ ὑπὸ τὴν ἡμετέραν Διεύθυνσιν Χριστιανικοῦ Ἀρχαιολογ. Μουσείου.»

Β'. Κατάστασις τοῦ Μουσείου.

Κατὰ ταῦτα τὸ Χριστιανικὸν Μουσεῖον εἰς δύο περιόδους δυνάμεθα νὰ διαιρέσωμεν, εἰς τὴν ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως αὐτοῦ, ἧτοι ἀπὸ τῆς 23 Δεκεμβρίου 1884, μέχρι τῆς 4 Μαρτίου 1890, καθ' ἣν συνήχθησαν 291 ἀντικείμενα, καὶ εἰς τὴν ἀπὸ τῶν ἐπισήμων αὐτοῦ ἐγκαινίων, 4 Μαρτίου 1890, μέχρι τῆς 31 Δεκεμβρίου 1890, καθ' ἣν συνήχθησαν 580 ἀντικείμενα· ἧτοι ἐν ὅλῳ, κατ' ἀμφοτέρας τὰς περιόδους συνήχθησαν 871 ἱερὰ ἀντικείμενα, ἐν οἷς 55 εἰσὶ χειρόγραφα, 118 δὲ ἐντυπα.

Ἰπὸ 38 δὲ διαφόρους ἀριθμοὺς προσεκλήθησαν 1029 διαφόρου ἐποχῆς Βυζαντικῆς νομίματα, ὧν 50 ἔδωρήσατο ὁ ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει διευθυντῆς τοῦ Ναυστάθμου κ. Α. Μιαούλης, 250 ὁ ἐν μακαριστοῖς σοφὸς τῆς Ἰμετέρας Ἐταιρείας Ἀντιπρόεδρος κ. Ι. Σακκελίων, καὶ 300 ἕτερα ὁ ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει σεβασμιώτατος Ἀρχιεπίσκοπος τῶν Λατίνων καὶ ἐπίτιμος τῆς Ἰμετέρας Ἐταιρείας μέλος κ. Ι. Μαραγκός. Ἰπὸ τοὺς ἀριθμ. 485—504 κατεγράφη ἡ πολύτιμος δωρεὰ τῆς Α. Μ. τῆς Βασιλίσσης¹. Ἰπὸ δὲ τοὺς ἀριθμοὺς 605—662 κατεγράφη ἡ πολύτιμος δωρεὰ τοῦ δεινοῦ Βυζαντιανολόγου καὶ ἀντιπροέδρου τῆς Ἰμετέρας Ἐταιρείας μακαρίτου Α. Γ. Πασπάτη ἡ συλλογὴ τῶν ἐν Κων/λει ἀρχαίων Χριστιανικῶν Ναῶν².

Τὰ λοιπὰ δ' εἰσὶ διάφορα τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς χριστιανικῆς τέχνης ἀντικείμενα, ὧν τὰ πλεῖστα, κρίνω περιττὸν ν' ἀναφέρω ὅτι προέρχονται ἐκ δωρεᾶς καὶ φροντίδος ἡμετέρας.

Ἐνταῦθα ἡ διεύθυνσις καθῆκον αὐτῆς νομίζει δημοσίᾳ νὰ ἐπαινέσῃ τὸν πρὸς τὴν ἐπιστήμην ζῆλον τοῦ ἐπιμελητοῦ τοῦ Μουσείου κ. Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου φοιτητοῦ τῆς θεολογίας καὶ τὴν προθυμίαν καὶ πολλοὺς κόπους οὓς πᾶνυ προθύμως καταβάλλει ὁ

1 Ἡ δωρεὰ αὕτη μετ' ἐκτενεστέρας περιγραφῆς ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ «Χρόνῳ τῶν Ἀθηνῶν» 29 Μαρτίου 1886.

2 Ἡ δωρεὰ αὕτη ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ καταλόγῳ τῆς ἐν τῷ Ζαππεῖῳ καλλιτεχνικῆς ἐκθέσεως.

χωρομέτρης κ. Ι. Φιλιππίδης πρὸς καταμέτρησιν ἢ ἀναγωγὴν τῶν ἐκάστοτε διδομένων αὐτῶ ἀρχιτεκτονικῶν ἔργων καὶ θεμάτων.

Γ'. Λόγου ἄξια ἀντικείμενα.

Ἐκ τῶν κατὰ τὰ ἔτη ταῦτα 1884—1890 εἰς τὸ χριστιανικὸν Μουσεῖον περιελθόντων ἀντικειμένων πάντα μὲν εἰσὶ λόγου ἄξια, ἀξιολογώτατα ὅμως εἰσὶ τὰ ἐξῆς· ἢ ὑπ' ἀριθ. 5 πένθιμος ποιμαντικὴ ράβδος τοῦ Μητροπολίτου Ἐφέσου Σαμουήλ, (περὶ ἧς εἰκόνα καὶ περιγραφὴν ἰδὲ ἐν τέλει. Πίναξ Β. ἀριθ. 8.) ἢ ὑπ' ἀριθ. 68 εἰκὼν τῆς Θεοτόκου, ἣν εὗρομεν ἐπὶ τῆς στέγης τῆς ἐν Σαλαμίνοι Μονῆς τῆς Φανερωμένης ἐφ' ἧς τὸ πρῶτον ἀπαντῶμεν τὸ ἐπίθετον « ΜΗΡ Θ8 ἢ **Ἡλιόκαλλος** »· ἢ ὑπ' ἀριθμ. 113 καλλιτεχνικὴ εἰκὼν αὐστηροῦ Βυζ. τύπου τῆς ἀσκητικῆς κεφαλῆς τοῦ Προδρόμου Ἰωάννου, δῶρον Ἀριστείδου Φεταλίδου.

Ἡ ὑπ' ἀριθμ. 182 ὄξεϊα μέταξ (ἐρυθροῦ χρώματος) ληφθεῖσα ἐκ τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ Χρυσοβούλλου τοῦ Αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου (+1289) δῶρον τοῦ ἀντιπροέδρου κ. Σακκελίωτος, τὸ ὑπ' ἀριθ. 197 γύψινον ἀπότυπον τοῦ συγγραφέως τοῦ συντάγματος κατὰ ἀζύμων δεινοῦ ἱατροῦ καὶ θεολόγου Ἀργέντη τοῦ Χίου, δῶρον τῆς μικρᾶς ἀνεψιᾶς αὐτοῦ δεσποινίδος Μ. Μάμουκα νῦν Δεσποίνης Χατζηδάκη· ἢ ὑπ' ἀριθμ. 209 πηλίνη σφραγὶς ἢ ὑφ' ἡμῶν *Συθέρου οἴκος* καὶ κατ' ἄλλους *Σίθου Κύριος*, ἢ *Σὺ βίου* ἔρκος ἀναγνωσθεῖσα, τὸ ὑπ' ἀριθμ. 216 ἅγιον ποτήριον καὶ ἢ ὑπ' ἀριθμ. 217 φυλλάδα τῆς λειτουργίας καὶ τὸ ὑπ' ἀριθμ. 218 χειρόγραφον εὐχολόγιον τοῦ ἱερέως τοῦ στρατοπέδου Ἀθανασίου τοῦ Διάκου, δῶρα τοῦ ἱεροδιακόνου Χριστοφόρου Πραϊάννη, νῦν ἐφημερίου ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος, ἢ ὑπ' ἀριθμ. 292 ἐφ' ὕγρασις γραφὴ τῆς Θεοτόκου Καταλλανικῶν χρόνων (*Madona Catalana*) ἱποτοιχισθεῖσα τῶ 1849 ἐκ. τοῦ παρὰ τῇ Πύλῃ τῆς Ἀγορᾶς κειμένου ναοῦ τοῦ προφήτου Ἡλίου, καὶ ἐφ' ἧς εὗρηται δύο οἰκόσημα ἀνηρτημένα ἐκ δένδρων, ἐκτέρωσε τῶν ὁποίων εὗρηται διὰ Γοτθικῶν γραμμάτων αὶ ἀνεξήγητοι ἡμῖν λέξεις of-ao ἢ of-ro καὶ olo-so ἢ κατ' ἄλλους oco-so, δῶρον τῆς Ἀθήνησι Πολυτεχνι-

κῆς Σχολῆς. Αἱ ὑπ' ἀριθμ. 296—97 εἰκόνες τοῦ Ἰησοῦ καὶ τῆς Θεοτόκου ἐπὶ θρόνου καθημένων, αὐστηροῦ Βυζ. τύπου, ἔργα τοῦ Βυζ. ἀγιογράφου Ἐμμανουὴλ ἱερέως τοῦ Τζάννε (1661), δῶρα ὡσαύτως τῆς ἀνωτέρω Σχολῆς. ἡ ὑπ' ἀριθ. 295 αὐστηροῦ Βυζ. τύπου εἰκὼν Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου¹ δῶρον τῆς αὐτῆς Σχολῆς. ἡ ὑπ' ἀριθμ. 338 ἐν τῇ Μονῇ τοῦ Πόρου ὑφ' ἡμῶν εὑρεθεῖσα καὶ ληφθεῖσα εἰκὼν τοῦ ἀγίου Ἀρτεμίου, πλήρη φέροντος τὴν Ῥωμαϊκὴν στρατιωτικὴν αὐτοῦ πανοπλίαν.

Ὁ ὑπ' ἀριθμ. 349 ἐκ ξύλου Πελεκάν, ὃν εὑρομεν ἐν τῇ παρὰ τὴν Νεμέαν ἀρχαίᾳ Μονῇ τοῦ Βράχου, προσφιλὲς παρὰ τοῖς ἀρχαίοις χριστιανοῖς σύμβολον τοῦ Σταυρικοῦ Πάθους τοῦ Κυρίου². Ἐκ τῆς δωρεᾶς τῆς Α. Μ. τῆς Βασιλίσσης, ἧς ἐκτενεστέραν περιγραφὴν ἔδημοσιεύσαμεν ἄμα τῇ προσκλήσει, ἐν τῷ «Χρόνῳ τῶν Ἀθηνῶν» 29 Μαρτίου 1886, διακρίνεται ἡ ὑπ' ἀριθ. 485 Σταύρωσις τοῦ Κυρίου, ἡ ὑπ' ἀριθμ. 486 εἰκὼν τῆς Θεοτόκου μετὰ τῆς ἀγίας Αἰκατερίνης φερούσης Βασιλικὴν περιβολήν, ἡ ὑπ' ἀριθ. 498 μικρογραφία τῆς Γεννήσεως τοῦ Ἰησοῦ, ὁ ὑπ' ἀριθμ. 491 ἀργυρεπίχρυσος λεπτῆς ξυλογλυπτικῆς τέχνης Σταυρός, ἐφ' οὗ παρίσταται τὸ Δωδεκάορτον³ καὶ ὁ ὑπ' ἀρ. 505 ὠειδῆς χάλιξ τοῦ Ἰορδάνου, ἐφ' οὗ ἐστὶν ἀναγεγλυμμένη ἡ Βάπτισις τοῦ Κυρίου. Ἐκ δὲ τῆς συλλογῆς τοῦ μακαρίτου Πασπάτη μνείας ἄξια ὁ ὑπ' ἀριθμ. 656 Πύργος, ἐφ' οὗ ἀνέβη Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος μίαν ὥραν πρὸ τῆς ἀλώσεως, ἐπισκοπῶν τὰς κινήσεις τῶν Τούρκων καὶ ἡ ὑπ' ἀριθμ. 657 Κερκόπορτα ἀνακαλυφθεῖσα ὑπὸ τοῦ κ. Πασπάτη τῷ 1865, δι' ἧς τὸ πρῶτον οἱ Τούρκοι εἰσῆλθον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, 1 ὥραν πρὶν πέσῃ ὁ Αὐτοκράτωρ Μάρτυς τοῦ Βυζαντίου. Ὑπ' ἀριθ. 525 κατεγράψαμεν τὴν ἐπὶ Ὑμηττίου μαρμάρου ὑψ. 0,69, πλ. 0,34, πάχ. 0,05 ἐπιγραφὴν ταύτην

1. Κατὰ πληροφορίαν τοῦ καθηγητοῦ κ. Μωραϊτίνῃ ἡ εἰκὼν αὕτη προέρχεται ἐκ Σκιάθου.

2. Ἐφ' ᾧ ἐν τοῖς ἐγκωμίοις τοῦ Ἐπιταφίου ὁ ὕμνος «Ὡσπερ Πελεκάν τετρωμένος τὴν πλευράν σου λόγε...»

3. Εἰκόνα καὶ περιγραφὴν τούτου ἴδε ἐν τέλει. Πίναξ Α'. ἀριθ. 9.

ΟΙΚΗΤΗΡΙΟΝ ΘΕΟΔΟΥ	Οικήτήριον Θεοδού
ΛΟΥΚΕ ΕΝ ΦΗΜΙ	λου και Εύφημι
ΑΙΣ]ΘΕ ΟΔΟΥΛΟΣ	ας Θεόδουλος
ΠΑΡΑΕΥΤΥΧΙ	Παράευτυχι
ΟΥΜΙΛΙΝΑΡΙΟΥ	ου Μιλινάρου
ΙΤΙΣ ΔΕ ΕΠΙΧΙΡΗ	ίτις δε έπιχιρη
ΣΗ ΧΡΥΣΙΝ ΑΔ [ης καταπιέτω]	ση χρυσειν Αδ[ης καταπιέτω].

ήν μετ' άλλων άντικειμένων έπεμψεν ήμιν ό φιλίστωρ Δήμαρχος 'Αθηναίων κ. Τ. Φιλήμων. 'Υπ' αριθ δε 528 κατεγράψαμεν τό εκ μονοκέρατος 'Αρχιερατικόν έγκόλπιον, έφ' ου εικονίζεται άφ' ένός ή Σταύρωσις, και άφ' έτέρου ή 'Ανάστασις, προσενεχθέν ήμιν ως τό έγκόλπιον του άπαγχονισθέντος Γρηγορίου του Ε'. κατά την ύποσημειουμένην εκθεσιν¹.

¹Ωσαύτως λόγου άξιόν έστιν ή ύπ' άρ. 541 έπιτύμβιος έπιγραφή

Ο ΕΝΟΣΙΟΙΣ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΑΣ ΚΛΗΜΑΤΙΟΣ

1. 'Ιδού ως έχει ή περί του έγκολπίου τούτου δοθείσα ήμιν εκθεσις.

«'Ο πατήρ μου Χριστόδουλος 'Αλεξάνδρου, σπουδάσας εις την έν Κυθωνίαις του γένους Σχολήν και τάς σπουδάς του τελειώσας, μετέβη εις Κων/πολιν, ένεκα δε τής σπουδής του και άρετής προσελήφθη έν τοις Πατριαρχείσις γραμματεύς. 'Ο δε τελευταίος ήγεμών τής Βλαχίας κατά τό 1820 διορισθείς ως τοιούτου παρά τής Πύλης, γνωρίζων τόν πατέρα μου εκ του πατριαρχείου, εις δ' έτόχναζε, τόν προσέλαβε γραμματέα του, ότε κατά ταύτην την έποχην έξερράγη ή επανάστασις εις Βλαχίαν παρά του 'Υψηλάντου, λαβόντος μέρος και του ήγεμόνος· άτυχώς δε άποτυχόντος του κινήματος εκ τής πληθύος του τουρκικού στρατου, όσκι ηδυνήθησαν μετέβησαν εις τό άπέναντι μέρος του ποταμού, όπερ κατείχεν ή 'Ρωσσία εις εξ αυτών ήτο και ό πατήρ μου, όστις έφοδιασθείς με ρωσικών διαβατηρίων επανήλθεν εις Κωνσταντινούπολιν, ή δε ρωσική πρεσβεία τόν προσέλαβεν ως διερμηνέα, επειδή και την όθωμανικήν έγνώριζε γλωσσαν και την ρωσικήν. 'Ο δε 'Οθωμανός θυρωρός, τόν όποτον ειχεν ή ρωσική πρεσβεία λέγει προς τόν πατέρα μου: «'Ενας χιλίαρχος (μπέμπασις) έχει και προσκυνηματα τής θρησκείας σας, τά όποια πωλεί, αν ευρη, εινε δε των καλογήρων σας των μεγάλων όπου έχάλασαν». Κατάβας ό πατήρ μου παρά τω χιλιάρχω ευρε τό παρόν έγκόλπιον του Πατριάρχου Γρηγορίου, τό όποτον έγνώριζε, και ένα χρυσοϋν Σταυρόν με τιμιον ξύλον του Ζωοποιου Σταυρου, τόν όποτον έγνώριζεν ότι έφερον ό 'Αγιος 'Αγγιάλου, ήγόρασε δε ταύτα ανά 50 μαχμουτιέδες έκαστον. Τό Ιστορικόν αυτό ηκουσα πολλάκις από τόν πατέρα μου, ως τό εκθέντο.

«'Εν Πειραιεί 3 Μαΐου 1885.

«ΗΡ. Χ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ»

ληφθεῖσα ἐκ τῆς ἐν ὁδῷ Τσακάλωφ ἀριθμ. 22 ἀνακαλυφθείσης ἀρ-
χαιοτάτης ἐκκλησίας, ἦν πρῶτος ἐδημοσίευσεν ὁ Ἀρχιεπίσκοπος
Μεσσηνιαῖος κ. Πανάρετος, καὶ ἀφ' ἧς γνωρίζεται ἡμῖν ὁ τῆς πο-
λιᾶς ἀρχαιότητος Ἐπίσκοπος οὗτος· αὐτόθι ὡσαύτως εὑρέθη καὶ
τὸ ὑπ' ἀριθμ. 540 ἐκ λευκοῦ πεντελησίου μαρμάρου κιονόκρανον,
ἐφ' οὗ ὑπάρχει ἀναγεγλυμμένος ὁ Σταυρὸς μετὰ τοῦ P (= +XP)
ἔργον ε'.—ς' αἰῶνος.

Ἐν ταῖς ὑφ' ἡμῶν δὲ διενεργηθείσαις ἀνασκαφαῖς τοῦ Ἀθή-
νησι Ναοῦ τῆς ἁγίας Φιλοθέης, εὑρέθη τεθραυσμένη εἰς δύο τεμά-
χια ἡ ὑπ' ἀριθμ. 546 ἐπιγραφή αὕτη, ἐπὶ λίθου πεντελησίου μαρ-
μάρου μήκ. 0,57 πλ. 0,31.

ΑΥΡΗΛ[ιος]
ΕΥΕΛΠΙΣΤΟΣ
ΜΑΡΑΘΩΝΙΟΣ
ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΣ

Ἐκ παραλλήλων δὲ ἐπιγραφῶν ἀνευρισκομένων ἐν ταῖς κατα-
κόμβαις τῆς Ῥώμης, τὸ ἐπίθετον *Πρεσβύτερος* ἀναφέρεται εἰς τὸν
βαθμὸν τοῦ Πρεσβυτέρου καὶ οὐχὶ εἰς τὴν ἡλικίαν.

Ἄνωθεν τῆς πρὸ ἐτῶν κατὰ τὴν συνοικίαν Σκάγιανη ὑπαρχού-
σης βρύσεως, (ἐξῶθεν τῆς ἐν ὁδῷ Σκούφου ἀριθμ. 12 οἰκίας) ὑπῆρχε
ἀναγεγλυμμένος ἐπὶ μαρμάρου φυλλοφόρος Σταυρὸς μετὰ τῶν τεσ-
σάρων τούτων στοιχείων,

Φ		Χ
Φ		Π

ἄτινα εἰσὶ τὰ ἀρχικά τῆς ἐν τῇ προηγιασμένη λειτουργίᾳ ἐκ-
φωνήσεως τοῦ ἱερέως

*Φῶς Χριστοῦ,
Πατρὶ Πᾶσι.*

Τὸ μάρμαρον τοῦτο νῦν εὑρηται ἐν τῷ ἡμετέρῳ Μουσεῖῳ ὑπ'
ἀριθμ. 554· ὑπ' ἀριθμ. δὲ 589—590 περιῆλθον εἰς τὸ Μου-
σεῖον ἐκ δωρεᾶς αὐτοῦ τοῦ μηχανικοῦ κ. Βλασσοπούλου τὰ πο-

λύτιμα ἀρχιτεκτονικὰ σχεδιογραφήματα τῶν ἐπιδιορθώσεων τοῦ Ἀθήνησι Ναοῦ τοῦ Νικοδήμου, ἐν οἷς οὗτος δι' ἐρυθρῶν γραμμῶν σημειοῖ τὰς ἐπενεχθείσας ἐν αὐτῷ νεωτέρας ἐπιδιορθώσεις. Ὑπ' ἀριθμ. 685 κατετάξαμεν τὸ ἐν τῇ Μονῇ τῶν Ταξιαρχῶν ὑφ' ἡμῶν καὶ τοῦ νεωτέρου ἡμῶν ἀδελφοῦ εὐρεθὲν πολυτίμου τέχνης διὰ μαγγάνου χρυσολέντητον ἐπιτραχήλιον, οὐτινος εἰκόνα καὶ περιγραφὴν ἴδε ἐν τέλει. (Πίναξ Β. ἀριθ. 14.) Προτάζει τῆς Διευθύνσεως ἀπεστάλη εἰς Μετέωρα ὁ εὐλαχέστατος Σακελλάριος καὶ μέλος τῆς ἡμετέρας Ἑταιρείας κ. Θεόδωρος Παπακωνσταντίνου, ὁπόθεν μετὰ ζήλου ἐκτάκτου οὗτος πολλὰ λόγου ἄξια ἀντικείμενα ἔφερε, ὧν τὰ σπουδαιότερα περιγράφοντι καὶ ἀπεικονίζονται ἐν τῷ ἐν τέλει Β. Πίνακι. Εἰς τὴν εὐσεβῆ δὲ καὶ φιλάρχαιον φροντίδα τοῦ Σεβασμιωτάτου Ἐπισκόπου Ναυπακτίας κ. Δαυτῆ ἡ ἡμετέρα Ἑταιρεία ὀφείλει τὸ ὑπ' ἀριθμ. 820 καὶ ἐκ 31 φύλλων συγκείμενον ἐκ μεμβράνης χειρόγραφον ἱερὸν Εὐαγγέλιον, ἐφ' οὗ διεσώθησαν 16 λόγου ἄξιαι διὰ χρώματος μικρογραφίαι, εἰς δὲ τὴν Ποιμαντικὴν μέριμναν καὶ ζήλον τῆς Α. Σ. τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀργολίδος Κυρίου Νικάνδρου ἡ ἡμετέρα Ἑταιρεία ὀφείλει τὸν ὑπ' ἀριθ. 838 Σταυρὸν, ἐφ' οὗ εἰκονίζεται ἐσταυρωμένος ὁ Ἰησοῦς, ληφθεὶς ἐκ τοῦ ἐν Ναυπλίῳ ναοῦ τῆς Παναγίας, ἔθθα ἐκήρυττεν Ἠλίας ὁ Μηνιάτης, καὶ ἐνώπιον τοῦ ὁποίου οὐδόλωσ ἀπίθανον ὅτι ἀπήγγειλε τὸν κατὰ τὴν ἀγίαν καὶ Μ. Παρασκευὴν περίφημον αὐτοῦ λόγον, ἐν ᾧ μετὰ τοσοῦτου πάθους ὀνομάζει «ἀδικοφορεμμένον» τὸν Ἰησοῦν».

Ἐν τέλει σημειοῦμεν ὅτι ἐν τῇ ἐν Σαλαμῖνι Μονῇ τῆς Φανερωμένης εὐρομεν μηναιὸν τοῦ μηνὸς Σεπτεμβρίου, ἔκδ. τοῦ 1683, ὅπερ, ἐκ τῆς ἐν ἀρχῇ ὑπαρχούσης σημειώσεως ταύτης, «καὶ τότε σὺν τοῖς ἄλλοις Μοναστηρίου Ἀστερίου» καταφαίνεται ὅτι ἀνήκεν εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ Ὑμηττοῦ, ἡρειπωμένην νῦν, Μονὴν τοῦ Ἀστερίου, ὁπόθεν μοναχὸς τις τῆς ἀνωτέρω Μονῆς βλέπων κατὰ τῷ 1687 εἰσερχόμενον τὸν στόλον τῶν Ἐνετῶν, ἐσημείωσε πότε ὁ στρατὸς ἀνῆλθεν εἰς Ἀθήνας, πότε ἤρξατο ὁ πόλεμος, πότε παρεδόθη ἡ Ἀκρόπολις τῶν Ἀθηνῶν καὶ πότε οἱ Ἀθηναῖοι μετώπισαν εἰς Πειραιᾶ, Σαλαμίνα καὶ Πελοπόννησον.

Ἰδού ὡς ἔχει ἡ χρονογραφικὴ σημείωσις αὕτη, ἦν τῇ 19 Νοεμβρίου 1890 ἀνεκοινώσαμεν τῇ ἡμετέρᾳ Ἐταιρείᾳ. «Εἰς τοὺς 1687 (=1687) Σεπτεμβρίου 9 ἐφάνη ἡ ἀρμάδα τοῦ Βενετσιάνου ἡμέρα Σαββάτω καὶ τὴν Κυριακὴν ἀνέβη τὸ ἀσχέρι ἐπάνω καὶ τὴν Πέμπτην ἄρχισε ὁ πόλεμος καὶ τὴν Κυριακὴν ὥρα ἐνάτη ἐπαρδόθη τὸ κάστρον τῆς Ἀθήνας καὶ ἔστω εἰς ἐνθύμησιν τῶν μεταγενεστέρων καὶ εἰς τοὺς αἰση». (=1688) Μαρτίου 15 ἐμετοικήσαμεν εἰς Περῆαν καὶ εἰς Σαλαμίναν καὶ Πελοπόννησον».¹

Ταῦτα, κύριοι, περὶ τῶν ἀγῶνων τῆς ἰδρύσεως τοῦ Μουσείου τῆς ἡμετέρας Ἐταιρείας τῆς καταστάσεως καὶ τῶν ἀξιολογώτερον

1. Ἐν φυλλάδιῳ τινὶ πρό μικροῦ ὑπὸ τὸν τίτλον «Συμμίκτη» ἐκδοθέντι μετὰ μεγάλου ψυχικοῦ ἄλγους καὶ ἰσοδράς περιπαθείας αὐτοσκιμαχῶν, ἀγανακτεῖ ὁ ταῦτα ἐκδοὺς κατὰ τοῦ τὸ πρῶτον τὸ χρονογραφικόν τοῦτο ἐπισημείωμα δημοσιεύσαντος, χωρὶς νὰ λαμβάνῃ ὑπ' ὄψιν ὅτι, εἰς τί δύναται νὰ πταίῃ οὗτος δημοσιεύων αὐτόγραφον ἱστορικὴν πληροφορίαν προσώπου τῷ 1687 γράψαντος;

Ἐάν δὲ ὁ πρῶτος δημοσιεύσας τὴν χρονογραφικὴν σημείωσιν ταύτην προτάσῃ ἀκριβεῖς χρονολογίαι καὶ ἀγνωστοὶ μέχρι τοῦδε λεπτομέρειαί περὶ τῆς κατοχῆς τῶν Ἀθηνῶν, ποιεῖ τοῦτο διότι πράγματι ὁ χρονογράφος Καλόγηρος τοῦ Ἀστερίου δίδει ἀκριβεῖς καὶ ὠρισμένας κατ' αὐτὸν χρονολογίας καὶ λεπτομερείαι τῶν συμβάντων, τί πταίει δὲ ὁ πρῶτος δημοσιεύσας ταύτην, διότι ὁ Καλόγηρος οὗτος δὲν συμφωνεῖ πρὸς τοὺς γράψαντας φράγκους καὶ οὗτοι δίδει ἐσφαλμένας, κατὰ τὸ φυλλάδιον τῶν «Συμμίκτων», πληροφορίας; Καλεῖ δὲ ὁ πρῶτος δημοσιεύσας τὴν χρονογραφικὴν σημείωσιν ταύτην ἀγνώστους λεπτομερείαι τὰς πληροφορίας τοῦ μοναχοῦ τούτου, διότι καὶ βεβαίως ἀγνώστοι εἶναι, ἀφοῦ τὸ πρῶτον γνωρίζονται, καὶ ἀφοῦ τὸ ἴδιον φυλλάδιον τῶν Συμμίκτων ζητεῖ ν' ἀποδείξῃ ὅτι ἡ χρονογραφικὴ σημείωσις αὕτη δὲν συμφωνεῖ πρὸς τὰς τῆς ἱστορικῆς πληροφορίας.

Τί πταίει διὰ τὰς ἀνακρίβειας τοῦ μοναχοῦ τοῦ 1687 ὁ γράφων τῷ 1892:

Μήπως ὁ πρῶτος τὴν σημείωσιν ταύτην δημοσιεύσας διεκήρυξε ταύτην ὡς ἀλάσπαστον πηγὴν ἱστορίας, πρὸς ἣν ὤφειλον πάντες τούντεῦθεν νὰ συμμορφωθῶσιν!! Ἄλλ' ἀκόμη τὸ φυλλάδιον τῶν Συμμίκτων ἀγανακτεῖ σφόδρα διὰ τὰς ἀνορθογραφίας τοῦ τῷ 1687 ἀκμάσαντος Καλόγηρου, (σελ. 88 σημ. 2.) ἀλλὰ καὶ εἰς τοῦτο τί πταίει ὁ τὸ πρῶτον ταύτην δημοσιεύσας, ἂν ὁ δυστυχῆς Καλόγηρος τοῦ Ἀστερίου δὲν ἐφρόντισε πρὶν γίνῃ Καλόγηρος καὶ πρὶν γράψῃ τὴν σημείωσιν ταύτην νὰ φοιτήσῃ εἰς καμμίαν ἱερατικὴν Σχολὴν τοῦ Κράτους;

Ἄλλ' ὅταν τὰ Συμμίκτη φέρουσι καὶ προκαλοῦσι μαρτυρίαν ἐφημερίων τῆς Καμκαρέας γραφόντων «Ἐτοῦτῷ το χαρτῆν ὕνε τῆς καμουκαρέας καὶ ὠπωῶς τὸ παρὶ νὰ εχῶ τὸ ἀφώρεσμό τοῦ μέτρωπόλιτύ. .κτλ.» εἶναι οὗτοι οἱ λόγοι οὗς ἐπιθυμοῦσι τὰ Συμμίκτη;

Ἄληθῶς, ὡς περίεργα τὰ ἀνθρώπινα πέφυκεν!!!

ἀντικειμένων τούτου, καὶ περὶ τῶν φροντίδων καὶ κόπων οὓς τέως κατεβλόμεν πρὸς διάσωσιν τῶν ἱερῶν κειμηλίων τούτων. Θὰ ἐθρηνοῦμεν δὲ βεβαίως καὶ τούτων τὴν ἀπώλειαν, ἂν μὴ ὑπῆρχεν ἡ μικρὰ αὕτη κοιτὶς τῆς ἡμετέρας Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, ἐν ἧ ὡς ἐν κιβωτῷ τινι διεσώθησαν ἀπὸ τῆς βεβαίας αὐτῶν καταστροφῆς καὶ ἐξαφανίσεως. Εὐχῆθῶμεν, ὅπως ὁ κόκκος οὗτος τῆς ἐπιστήμης ἀναπτυχθῆ καὶ γίνῃ δένδρον μέγα καὶ ἐπὶ τῶν κλάδων αὐτοῦ, ὡς ἄλλα πτηνὰ τοῦ Οὐρανοῦ, κατασκηνώσι κατατασσόμενα τὰ διάφορα πολύτιμα ἀντικείμενα τῶν διαφόρων τμημάτων τῆς σεμνῆς ἐπιστήμης τῆς Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογίας ἐπ' ἀγαθῷ τῆς Ἐκκλησίας, τῆς Ἱστορίας, καὶ τῆς Τέχνης.

Εὐχῆθῶμεν Κύριοι τὰ βέλτιστα !

